

Abant Sosyal Bilimler Dergisi

Journal of Abant Social Sciences

2025, 25(2): 1088-1103, doi: 10.11616/asbi.1658410

Budizm'deki Bilinç ve Ölüm Düşüncesi Üzerine Eski Uyğurca Yazma Parçaları

Old Uyghur Fragments on Consciousness and the Thought of Death in Buddhism

Uğur UZUNKAYA¹

Geliş Tarihi (Received): 15.03.2025

Kabul Tarihi (Accepted): 11.06.2025

Yayın Tarihi (Published): 31.07.2025

Öz: Kendine özgü ritüelleri ve öğretileriyle Budizm, tercüme sayesinde Orta Asya dilleri ve edebiyatlarında önemli bir yere sahip olmuştur. Bununla ilgili olarak Eski Uyğurca içerisinde de muhtelif konularda yazılmış yazma parçaları bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı, başta Budizm'deki bilinç ve ölüm düşüncesi hakkında yazılmış olan ve Berlin Turfan Koleksiyonu'nda korunan şu dört Eski Uyğurca fragmanın filolojik neşrini gerçekleştirmektir: U 734 (T II S 21a), U 1940 (T III M 163 m), U 1941 (T III M 168g) ve U 1947 (T III M 227). Bu çalışmanın temeli, yazma parçalarının çeviri yazısı ve harf çevirisine, dil içi çevirisine, açıklamalarına ve sözlük/dizinine dayanmaktadır. Yazma parçalarının neşrinde *Uigurisches Wörterbuch*'ta belirlenen çeviri yazı ve harf çevirisi yöntemi esas alınmıştır. Çalışmanın sonucunda, daha önce neşredilmemiş 77 satır hacmindeki Eski Uyğurca metin, dil verisi olarak araştırmacıların dikkatine sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Eski Uyğurca, Budizm, Bilinç, Ölüm Düşüncesi, Metin Neşri.

&

Abstract: Central Asian literature and languages significantly feature Buddhism's unique rituals and teachings, thanks to the work of translation. Relatedly, diverse subjects are covered in surviving Old Uyghur texts. This study aims to philologically edit four Old Uyghur fragments from the Berlin Turfan Collection— U 734 (T II S 21a), U 1940 (T III M 163 m), U 1941 (T III M 168g), and U 1947 (T III M 227)—which discuss Buddhist views on consciousness and the thought of death. This study focuses on transcribing and transliterating fragments in question, along with intralingual translation, annotations, and glossary/index. The *Uigurisches Wörterbuch*'s transcription and transliteration method underlay the edited manuscript fragments. A 77-line Old Uyghur text, previously unpublished, became available to researchers thanks to the study.

Keywords: Old Uyghur, Buddhism, Consciousness, Thought of Death, Text Edition.

Atıf/Cite as: Uzunkaya, U. (2025). Budizm'deki Bilinç ve Ölüm Düşüncesi Üzerine Eski Uyğurca Yazma Parçaları. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 1088-1103. doi: 10.11616/asbi.1658410

İntihal-Plagiarism/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asbi/policy>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University, Since 2000 – Bolu

¹ Doç. Dr., Uğur Uzunkaya, Erzurum Teknik Üniversitesi, ugur.uzunkaya@erzurum.edu.tr.

1. Giriş

Muhtelif ritüel ve öğretileri ile Hindistan menşeli felsefi inanış sistemlerinden biri olan Budizm, varoluşsal ızdırabın kaynağını teşhis etme ve bunu sona erdirmeye amacıyla ortaya çıkmıştır (krş. Siderits vd., 2021: 2). Bu inanış sisteminde hastalık, ölüm ve yaşlanmayı da içeren hayatın neden olduğu ızdıraplar yanında sürekli var olan benlik duygusu varoluşsal acıyı tetikler, bu durum kişiyi umutsuzluğa ve ardından gelen anlam arayışına sürükler. “Buddha’ya göre, deneyimlerin öznesi ve eylemlerin faili olarak tanımlanan, sürekli var olan bir ‘ben’ duygusuna sahip olmak, nihayetinde varoluşsal ızdıraba yol açacaktır. Buddha, bu ‘ben’ duygusunu ortadan kaldırmaya yönelik bir yol önermiş ve böylece ızdırabın sona ermesini sağlamayı amaçlamıştır.” (Siderits vd., 2021: 3). Budizm’de kalıcı benlik duygusunun yok edilmesi, varoluşsal acının kaynağını ortadan kaldırır. Bununla birlikte sürekli bir benlik duygusuna sahip olmak ve buna tutulmak, ölüm yoluyla kişinin benliğini sonlandırmasına mani olur. Ölümsüzlüğe ve yokluğa dair uç tartışmaların dışında, Vārāṇasī’de verdiği ilk ünlü vaazında “Orta Yol” a değinen Buddha, insanın yeniden doğumdan kurtulamamış olmasını bağımlılıkla ilişkilendirir. “Buddha, ‘Orta Yolu’nu, ‘bağımlı oluşumun on iki halkalı zinciri’ olarak adlandırılan bir kavramla ifade eder. Bu, her bir faktörün bir sonrakinin nedeni olarak işlev gördüğü, bir kişinin birkaç yaşam boyunca devam eden varlığını oluşturan ardışık faktörlerin bir listesidir.” (Siderits vd., 2021: 3). Bu on iki parçalı ifadeden (Çin. 十二因緣 *shi er yin yuan*, Skt. *dvādaśaṅga-pratītya-samutpāda*, EUyg. *iki y(e)g(i)rmi ulag sapıg nom*) (Soothill ve Hodous, 1937: 42b; JEBD, 1979: 151b; Hirakawa, 1997: 215b; Geng vd., 1993, 370-371; Tokyürek, 2019: 308) biri de bilinç (Çin. 識 *shi*, Skt. *vijñāna*, EUyg. *köñül*) (Edgerton, 1953: 485b; JEBD, 1979: 278b; Hirakawa, 1997: 1097a; Geng vd., 1993: 370) kavramıdır. Bunun yanı sıra bilinç (Çin. 識蘊 *shiyun*, Skt. *vijñāna*, EUyg. *bilig yapıg*) Budizm’deki beş farklı psikofiziksel unsuru oluşturan beş yığının (Çin. 五蘊 *wuyun*, Skt. *pañca-skandha*, EUyg. *beş yapıglar*) (Soothill ve Hodous, 1937: 126a; JEBD, 1979: 91a; Hirakawa, 1997: 90b; Tokyürek, 2019: 416) dört zihinsel özelliğinden birini de oluşturmaktadır. Bu beş yığının her biri alt türleri de içerisinde barındırır. Burada bilinç, tek bir, kalıcı bir benlikten oluşmaz, bunun yerine farklı koşullara bağlı ve geçici olan altı farklı türden oluşur. “Bunlardan beşi, beş dış duyu organına (görme, işitme, dokunma, tat alma ve koku alma) karşılık gelirken, altıncısı “iç duyu” (Skt. *manas*) olarak adlandırılır.” (Siderits vd., 2021: 3-4; krş. Jiang, 2006: 58). Ancak her defasında bir nesnenin algısal tanımlanmasında duyuşsal nesnenin durumu ne olursa olsun bilinç, bütün bilişsel işlevlerin temel bir bileşeni olarak kabul edilir. Bilincin doğası ve işlevi yanında Budizm’de ölüm düşüncesi ise yeniden doğumdan kurtulamamanın sonucu olarak bir tür ceza olarak algılanır. Hint menşeli dinlerden “Hinduizm ve Budizm’de ölüm, bir tür *karmik* ceza olarak görülür. Zira kişi öldüğünde yeniden doğmaya devam ettiği sürece *saṃsāra* (yeniden doğum döngüsü) sürer. Bu bağlamda, ölüm, sebep-sonuç ilişkisine dayalı bir *karmik* evrende kozmik bir ceza olarak değerlendirilebilir.” (Steffen, 2013: 111). Budizm’e göre, “mevcut beden gerçek benlik olmadığından” (Setta, 2013: 121) içinde bulunulan hayatta gerçekleştirilen eylemler kişinin bir sonraki hayatta hangi bedende yeniden var olacağına sebep olur. En nihai hedef, yeniden doğumdan kurtulmak olsa da ölüm, bireyin geleceğini şekillendiren bir geçiş durumu dahası bir yeniden doğum sürecidir. Bu noktada çalışmanın amacı, Budist edebiyata ilişkin bilinç ve ölüm düşüncesi başta olmak üzere bununla ilgili konuları ele alan daha önce neşredilmemiş Eski Uygurca dört yazma parçasının filolojik neşrini hazırlamaktır. Bu yazma parçaları bugün Berlin Turfan Koleksiyonu’nda şu arşiv numaralarıyla korunmaktadır: U 734 (T II S 21a), U 1940 (T III M 163 m), U 1941 (T III M 168g) ve U 1947 (T III M 227). Bu yazı; parçalı olması sebebiyle daha önce hangi metne ait olduğu tespit edilememiş dört fragmanın çeviri yazısını, harf çevirisini, dil içi çevirisini, açıklamalarını ve sözlük/dizinini ihtiva etmektedir.

Çalışmadaki ilk yazma parçası, U 734 arşiv numarasını ve T II S 21a buluntu işaretini taşır. 18 satırlık hacme sahip bu yazma satır başları ve satır sonlarından kısmen hasarlıdır. Bu yazma parçasının bugün hangi metne ait olduğu belirlenemese de Budizm’deki türlü nedenleri ele aldığı anlaşılmaktadır (URL-1). Yazıdaki ikinci metin parçası U 1940 arşiv numarasını ve T III M 163 m buluntu işaretine sahiptir. 20 satırlık yazma parçasının ön ve arka taraflarının her ikisi de satır sonlarından tamamen hasarlıdır. Metnin korunabilen kısmında, ölüm korkusu ve kötü eylemlerden kaçınma konusu işlenmektedir (krş. URL-2). Üçüncü yazma parçasının arşiv numarası U 1941 ve buluntu işareti T III M 168g’dir. Fragman 21 satırdan oluşmaktadır ancak yazmanın A sayfasının son satırı bütünüyle hasarlıdır. Bu yazma parçasının A sayfasında konu Budizm’deki bilinç

kavramıdır (krş. URL-3). Çalışmadaki son fragman U 1947 arşiv numarasını ve T III M 227 buluntu işaretini taşımaktadır. 20 satırlık yazma parçasının her iki tarafının da ilk satırları hasarlıdır. Diğer satırlarda kısmi hasar mevcuttur. Fragmanın korunabilen kısımlarında amellerden söz edilmektedir (krş. URL-4). Burada bahsi geçen yazma parçalarının çeviri yazı ve harf çevirisinde *Uigurisches Wörterbuch*'taki usul takip edilmiştir (krş. Röhrborn, 1977-1998: 9-10, 13-14; Röhrborn, 2010: XXXIII-XXXV). Çalışmadaki yazma parçaları hasarlı satırlar içerdiği için dil içi çeviride satır satır aktarım metodu uygulanmıştır. Yazının açıklamalar kısmında yazma parçalarındaki Budist terimlerle beraber ikilemelere ve ortografik hususiyetlerle restore edilmiş biçimlere değinilmiştir. Sözlük/dizin kısmı bağlamli olarak hazırlanmış ve burada bütünlüklü korunmuş sözcüklerle restore edilmiş biçimler madde başı olarak ele alınmıştır. Madde başlarının anlamları yanında alıntı sözcüklerde köken bilgisine yer verilmiştir.

2. Eski Uygurca Metnin Çeviri Yazısı ve Harf Çevirisi

01

[Katalog Bilgisi: URL-1]

U 734 (T II S 21a)

A sayfası

- (01) 01 [i]k[i]läyü yänä taişen
... .. /k/l' yw y'n' t' yşynk
- (02) 02 [bah]şılar tört öñi bahşılar
... .. ///şy l' r twyrt 'wynky p' qşy l' r
- (03) 03 [tap]lagın sıyur „ äñilki
... .. //pl' qyn syywr „ 'nk' ylk' s' m...
- (04) 04 lıg bahşılar taplagın sı[yur]
... .. y lyq p' qşy l' r t' pl' qyn sy///
- (05) 05 sodrantikelıg bahşılar
... .. s' wdr' ntyky lyq p' qşy l' r
- (06) 06 ... [tapla]gın sıyur „ üçünç söki
... .. ///qyn syywr „ 'wyçwnç swyky y
- (07) 07 vaibažike bahşılar
... .. yv' t v' yp' ž yky p' qşy l' r
- (08) 08 ... [taplagın] sıyur yañı
... .. ///syywr ...nç... y' nk' y

B sayfası

- (09) 01 öñüg adkanm[i]ş
'wynkwk 'dq' nm/ş
- (10) 02 bilignin avant atl(ı)g tıltag ...
pylyk nynk 'v' nt 'tlq tylt' q t...
- (11) 03 üç tıltaglar ärsär „ ulug ...
.../y 'wyç tylt' q l' r 'rs' r „ 'wlwq ...
- (12) 04 biligig tugurguka tıltag ...
... .. pylykyk twqwrq'w q' tylt' q /...
- (13) 05 ... „ olar ymä adkak atl(ı)g
l' r „ 'wl' r ym' 'dq' q' 'tlq
- (14) 06 bolgu k(ä)rgäk „ bolar k(ä)ntü täg ...
pwlq'w krk' k „ pwl' r kntw t' k' '///
- (15) 07 bolmaz „ bo ärür tört törlüg
pwl'm' z „ pw' rwr twyrt twyrlwk
- (16) 08 arıtı ün[süzin]
... .. /' n' ///... 'ryty 'wyn' /// //

02

[Katalog Bilgisi: URL-2]

U 1940 (T III M 163 m)

ön

- (17) 01 küzädinü turmış k(ä)rgäk „ ulatı „ ätöz-
kwyz 'dynw twrmış krk'k „ 'wl'ty „ 't'wyz
(18) 02 dāki tiltäki köñüldäki ymä „ birök
d'ky tylt'ky kwnkwl d'ky ym' „ pyrwk
(19) 03 ölümkä korkup yänä on ayıg
'wylwm k' qıwrqıwp y'n' 'wn' 'yyq
(20) 04 kılınçıg yığını küzädinü turmasar
qılyncıyq yyqynw kwyz 'dynw twrm's'r r
(21) 05 muntag osuglug ämgäkkä
mwnt'q 'wswq (P) lwq 'mk'k k'
(22) 06 sokuşgay „ k(a)ltı ol
swqwşq'y „ (P) qıly 'wl twyr/
(23) 07 ölüglär sokuşmış täg
'wlwk l'r (P) swqıwşmış t'k
(24) 08 ayıg kılınç kolguka yığın[u]
'yyq qılyncı (P) qıwlqıw q' yyqyn/
(25) 09 küzädü „ ädgü kılınç kolguka täg[inmiş]
kwyz 'dw „ 'dkw qılyncı qıwlqıw q' t'k////
(26) 10
... .. 'nty//// //// //... ..

arka

altı säkiz on

'lty s'kyz 'wn

- (27) 01 bir inçip korkınç ymä ölümtä
pyr 'ynçyp qıwrqıncı ym' 'wylwm t'
(28) 02 korkınçıg yok „ näñ ymä bag bukagu
qıwrqıncıyq ywq' „ n'nk ym' p'q pwq'qw
(29) 03 öz kılınmış kılınçta tıdısız y(a)rl(ı)g-
'wyz qıylmış qılyncı t' tydyqsız yrlq
(30) 04 lıg yok „ „ inçä k(a)ltı şakilg-
lyq ywq' „ „ 'ynçı qıly ş'ky lyq
(31) 05 lar ölümkä korkıp bir
l'r 'wylwm k' (P) qıwrqıyp pyr
(32) 06 kapıgdın täzip taşgaru
q'pyq dyn t'z (P) yp t'şq'rw
(33) 07 üntilär „ korkınçsız enç
'wnty l'r „ qıwr (P) qıncısyz 'ynç
(34) 08 boltılar „ inçip ymä bag bukagu
pwlty l'r „ 'ynçyp (P) ym' p'q pwq'qw
(35) 09 [os]uglug öz kılınmış {kılınmış} kılınç {...}
///wqlwq 'wyz qıylmış qıylmış qılyncı 'w/...
(36) 10
... .. / ...wr'k

03

[Katalog Bilgisi: URL-3]

U 1941 (T III M 168g)

A sayfası

- (37) 01
... ..//... ..
- (38) 02 ...mak ,, ädgü kılınç[lar]
...m'q' ,, (P) 'dkw qylynç ///
- (39) 03 ...mädin nirvanlıg oronka
...k/m'dyn nyrv'n lyq 'wrwn q'
- (40) 04 yerçilämäkdä ulatı äsrinü tüş
yyrçyl'm'kd' 'wl'ty 'srynkw twyş
- (41) 05 utılarıg berdäçi tetir tep munçu-
'wtly l'ryq pyrd'çy tytyr typ mwnçw
- (42) 06 layu berürlär ,, ,, beşinç biligig
l'yw pyrwr l'r ,, ,, pyşynç pylykyk
- (43) 07 yel täg körürlär ,, ymä yel
yyl t'k kwyrwr l'r ,, ym' yyl l
- (44) 08 ärsär ,, ançak(ı)ya üdtä säril-
'rs'r ,, 'nç' qy 'wydt' s'ryl
- (45) 09 mäksiz yenig ärip ,, küçlüg
m'ksyz yynyk 'ryp ,, kwyçlw
- (46) 10ärip [kuv]ratmaklıg töz
... ..d'çy 'ryp ///r'tm'q'lyq twyz
- (47) 11
... ..//

B sayfası

- (48) 01 k(ä)ntü... ..
... ..'ç' ''... (P) kntw... ..
- (49) 02 kurug b(ä)lgülüg ärip ,, ...
q'wrwq plkwlw (P) 'ryp ,, '/...
- (50) 03 ärmäz savlarıg b(ä)lgü tutmak ...
'rm'z s'v l'ryq plkw twtm'q't/...
- (51) 04 lüg ärür ,, antag ärip yänä inçip
lw'k'rw' ,, 'nt'q' 'ryp y'n' 'ynçyp
- (52) 05 ädgülü ayıgı b(ä)lgülämäk ö[ñ]
'dkwly 'yyq ly plkw'l'm'k 'wy//
- (53) 06 sarıgı yürünüg adırtlamak
s'ryqyq ywrwnkwk ''dyrtl'm'q
- (54) 07 üzä içtin sınar çın kertü
'wyz 'yçtyn synk'r çyn kyrtw
- (55) 08 bilgä biligig b(ä)lgürtüp ,, alku
pylk' pylykyk plkwrtwp ,, 'lq'w
- (56) 09 nomug sakingalı bilgäli uyur ...
nwmwq s'qynq'ly pylk'ly 'wywr 'w//
- (57) 10 ötrü
'wytrw l... ..z... ..

04

[Katalog Bilgisi: URL-4]

U 1947 (T III M 227)

A sayfası

- (58) 01 tep
... .. typ//
- (59) 02 ... [y(a)r]/[l]kayur ,, antag ärsär

- (60) 03 ... ///q'ywr ,, 'nt'q'rs'r
... simtag tüşin aşangıl ,, bo s(ä)n
... symt'q twyšyn 'ş'nqyl ,, pw sn
(61) 04 ... osal simtag kılınçın adın
... 'ws'l symt'q qylyncynkyn 'dyn
(62) 05 kim ärsär kılurmuş ärmäz öz ...
kym 'rs'r qyltwrmış 'rm'z 'wyz ...
(63) 06 kılmuş kılınç ol ,, adın kişikä idi
qylmış qylync 'wl ,, 'dyn kyşy k' 'ydy
(64) 07 yok ,, öz kılmuş kılınç
ywryk/t/... ywq ,, 'wyz qylmış qylyncynk
(65) 08 tüşin özün ök aşan-
twyš yn 'wyz (P) wnk 'wk 'ş'n
(66) 09 gıl tep tēyür ,, muntag
qyl typ dyywr ,, (P) mwnt'q t... ../
(67) 10 ... basa t(ä)ñri yalavaçın
t'p's' t//////// tkry y'l'v'çyn

B sayfası

- (68) 01
kw/...kynm't/... ..
(69) 02 ayıtur ,, s(ä)n idi mu
'yytwr ,, sn 'ydy mw //... ..
(70) 03 körmädiñ ,, kim törö üzä
kwyrm'dynk ,, kym twyrw 'wyz ' /...l...
(71) 04 iglig kişilär yüüzi mänizi ...
'yklyk kyşy l'r ywwz y m'nkyz y /...
(72) 05 ... öñi kırtış agıp ,, sının
s.../ 'wynky qyrtyş y 'qyp ,, synyn
(73) 06 süñökin sızlaıp ,, öz yüzäğüsin
swynkwkyn syz l'dyp ,, 'wyz yws'kwsyn
(74) 07 agrutu (oku: agrıtu) ,, isig üzä buşrulu sogık-
'qırtw ,, (P) 'ysyk 'wyz 'pwşrwlw swqyq
(75) 08 lık üzä kavrılı tüpin
lyq 'wyz ' (P) q'vrylw twypyn
(76) 09 agtarılı ,, oluru
.../n 'qd'ry (P) lw ,, 'wlwrw
(77) 10 anta aşoka atın kıkırmışın
'nt' 'şwq' 'tynkyn qyqyrmyşyn

3. Eski Uyğurca Metnin Dil İçi Çevirisi

U 734 (T II S 21a)

A sayfası (01) ... yeniden büyük araç (Skt. *mahāyāna*) **(02)** ... [üs]tatlar dört benzersiz üstatlar **(03)** ... [gör]üşlerini ihlal eder. Birincisi: ... **(04)** ... üstatlar(ın) görüşlerini ihlal [eder]. **(05)** ... Sautrāntika ekolünden olan üstatlar **(06)** ... [gör]üşlerini ihlal eder. Üçüncü: Önceki **(07)** ... Vaibhāṣika'ya mensup üstatlar **(08)** ... [görüşlerini] ihlal eder. ... yeni **B sayfası (09)** biçimi algılam[ış] ... **(10)** bilginin sebep yani neden ... **(11)** ... üç neden ise büyük ... **(12)** ... bilgiyi meydana getirme sebebi ... **(13)** ... onlar da kavrama (Skt. *grāha*) yani ... **(14)** olmalı. Bunlar kendisi gibi ... **(15)** olmaz. Dört tür ... budur. **(16)** ... tamamen ses[sizce] ...

U 1940 (T III M 163 m)

ön (17) sakınmalı. Müteakiben bedendeki, (18) dildeki, zihindeki şayet (19) ölümden korkup öte taraftan da on kötü (20) amel(e karşı kendini) dizginleyemezse (21) bunun gibi eziyete (22) rastlayacak. Eğer ki o ... (23) ölümler rastlamış gibi (24) kötü amel dilemekten (kendini) dizginleyerek ve (25) sakınarak iyi amel dilemeye ul[aşmış] (26) **arka** yetmiş altıncı yaprak (27) bu nedenle korku dahi ölümden (28) korkutucu değildir. Ne de zincir₂ (29) kendi işlediği amelden engelsiz emirli (30) değildir. Tıpkı bunun gibi *śākya* boyuna ait (31) olanlar ölümden korkup bir (32) kapıdan kaçıp dışarı (33) çıktılar. Korkusuz ve sakin (34) oldular. Bununla birlikte zincir₂ (35) [gi]bi kendi işlediği {işlediği} amel ... (36)

U 1941 (T III M 168g)

A sayfası (37) (38) ... iyi amel(ler) (39) ... *nirvāṇa* yerine (40) rehberlik etmede ve muhtelif (41) mükâfatları verecek diye adlandırılır diyerek bu şekilde (42) verirler. Beşinci: Bilgiyi (43) rüzgâr gibi görürler. Yine rüzgâr (44) ise kısa zaman içinde durmaksızın (45) hafif olup güçlü (46) ... olup derlemeli esas (47) **B sayfası** (48) ... kendi ... (49) boş işaretli olup ... (50) değildir. Sözleri delil tutma ... (51) mevcut olur. Bunun gibi olup bundan başka da (52) iyi ve kötü görünme (53) sarı ve beyaz renkleri ayırt etmekle (54) içerideki gerçek₂ (55) bilgeliği ortaya çıkartıp bütün (56) öğretiyi düşünebilir ve bilebilir. ... (57) Sonra ...

U 1947 (T III M 227)

A sayfası (58) ... diyerek ... (59) ... [emre]der. Bunun gibi ise (60) ... ihmalkâr mükâfatını tüket. Bu sen (61) ... ihmalkâr₂ amelini başka (62) kim olursa gerçekleştirmiş olmaz. Kendi ... (63) işlediği ameldir. Başka kişiye hiç (64) ... yoktur. Kendi işlediğin amelin (65) mükâfatını kendin de tüket (66) şeklinde söylenir. Bunun gibi ... (67) ... sonra ... tanrının elçisi **B sayfası** (68) (69) sorar. Sen hiç mi ... (70) görmedin? Öyle ki yasayla ... (71) hasta kişilerin yüzü ve benzi ... (72) ... yüz rengi₂ değişip bedenini (ve) (73) kemiğini sıplatıp kendi uzvunu (74) ağrıtırıp sıcakla sıkıntı basıp soğuklukla (75) kuruyup esasını (76) ... kıvrınarak oturarak (77) ondan (sonra) senin *Aśoka* adını haykırdığını

4. Eski Uygurca Metnin Açıklamaları

(01) **taışeṇ**: EUyg. bu söz, Çin. 大乘 *da cheng* “Büyük Araç, Hindistan’ın kuzey Budistleri tarafından Hristiyanlık dönemine yakın bir zamanda geliştirilen sistem. Çin’de yaygın olan Budizm biçimidir” (Giles, 1912: 87c, §770) ifadesine dayanmakta olup Skt. *mahāyāna* (Monier-Williams, 1899: 799b; Edgerton, 1953: 425a; JEBD, 1979: 39a; Hirakawa, 1997: 324a; DDB) karşılığındadır. Bir sonraki satırın ilk kısmında herhangi bir harf kalıntısı olmasa da ikinci satırın ilk kelimesi için *m(a)hayan* (krş. *taışeṇ m(a)hayan* “Mahāyāna”, Wilkens, 2021: 663a) sözcüğünün eklenmesi düşünülebilir.

(03-04) **āṇilki lıg bahşılar taplaṅın sı[yur]**: EUyg. metinde *āṇilki* sözcüğünden sonra yer alan <s’ m...> harf kalıntılarının bulunması ilgili kısımda kesin olmasa da *sam[adi nika]ylıg* “Sammatīya ekolüne mensup” şeklindeki bir restorasyonu düşündürmektedir. EUyg. *samadi nikay* “Sammatīya ekolü” (Wilkens, 2021: 578b) anlamındadır.

(04) **sodrantikelıg bahşılar**: Herhangi bir harf kalıntısı delil olarak gösterilemese de 03. satırda yer alan *āṇilki* “ilk, birinci” ifadesinden ötürü söz konusu satır başının tamamlanmasında [*ikinti*] “ikinci” ifadesi düşünülebilir.

(05) **sodrantike+lıg**: EUyg. *sodrantike* ifadesi, Skt. *sautrāntika* “Budist *sūtraların* otoritesini kabul ettiği söylenen dört büyük Budizm okulundan birinin adı” (Monier-Williams, 1899: 1252b; Edgerton, 1953: 606b; JEBD, 1979: 190b; Hirakawa, 1997: 933a; DDB; ayrıca krş. *soturantike* Shōgaito, 2008: 641a; Shōgaito, 2014, 272) sözüne dayanmaktadır. Budizm’in Sautrāntika ekolü, MÖ 3. yüzyılda Hindistan’da Theravāda Budizmi’nden gelişen Sarvāstivāda’nın bir kolu olarak MS 2. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Sautrāntika, *śāstralar* ve Abhidharma’dan ziyade *sūtralar*a bağlı olmasıyla bilinir (DDB; JEBD, 1979: 190b).

(07) **vaibāṣike**: EUyg. bu sözcük, Toharcanın B diyalektinde *vaibhāṣike* “Budizm’in *vaibhāṣika* mezhebinin üyesi” (Adams, 2013: 623) olarak tanıklanmış olup Skt. *vaibhāṣika* “bir Budist ekolü” (Monier-Williams, 1899: 1024a; Edgerton, 1953: 511a; JEBD, 1979: 16b; Wilkens, 2021: 837b) sözcüğüne dayanmaktadır.

(10) avant atl(ı)g tıltag: Bu yapıdaki *atl(ı)g* ifadesi, alıntı *avant* sözcüğünü aynı anlama gelen *tıltag* ile karşılamak maksadıyla “yani” (krş. Röhrborn, 2017: 38) anlamında kullanılmıştır. Bunun yanında EUyg. *avant* ifadesi Soğd. ‘nβ’nt “sebe, sebebiyle” (Gharib, 1995: 36a, §928) sözcüğüne dayanır.

(13) adkak atl(ı)g: Bu satırda herhangi bir harf kalıntısı delil olarak gösterilemese de [*basutçı*] (krş. *adkak atl(ı)g basutçı*, Röhrborn, 2015: 40) restorasyonu düşünülebilir.

(19) on ayıg kılınç+ıg: EUyg. bu ifade, esasen Çin. 十惡 *shie* “on zararlı davranış” (DDB; krş. Wilkens, 2007: 118; Wilkens, 2016, 1026a; Tokyürek, 2019: 316) ile ifade edilir bunun yanında 十惡業 *shi e ye* “on kötü aktivite”, 十不善業 *shi bushan ye* “on sağlıksız davranış türü”, 十惡業道 *shi e ye dao* ve 十不善業道 *shi bushan ye dao* (DDB) ile de karşılanır. Bu kavram, Budizm'deki “bedensel eylem, söylem ve düşüncenin üç biçimi yoluyla gerçekleştirilen on kötü işe işaret eder: (1) öldürme (Çin. 殺生 *shasheng*), (2) hırsızlık (Çin. 偷盜 *toudao*), (3) sefahat (Çin. 邪淫 *xieyin*), (4) yalan söyleme (aldatma) (Çin. 妄語 *wangyu*), (5) süslü konuşma (dalkavukluk) (Çin. 綺語 *qiyu*), (6) hakaret (istismar) (Çin. 惡口 *ekou*), (7) ihanet (iftira) (Çin. 兩舌 *liangshe*), (8) imrenmek (Çin. 貪欲 *tanyu*), (9) öfkelenmek (Çin. 瞋恚 *chenhui*) ve (10) yanlış görüşlere sahip olmak (Çin. 邪見 *xiejian*) (veya yanılsama Çin. 愚癡 *yu chi*) (DDB; JEBD, 1979: 146a; Hirakawa, 1997: 218a; krş. Tokyürek, 2019: 316-321).

(20) yığın-u küzädin-ü: EUyg. bu ikileme “dizginlemek” (Wilkens, 2021: 897b) anlamındadır.

(28) bag bukagu: EUyg. bu ikileme “zincir” (Şen, 2002: 51; Ölmez, 2017: 255; Karaman, 2022: 446) anlamındadır.

(30) şakilg+lar: EUyg. *şaki* sözcüğü, Toharcanın A diyalektinde *şakki* “*śākya* klanının üyesi” (Poucha, 1955: 318; Carling ve Pinault, 2023: 462a), Toharcanın B diyalektinde *şakke* “*śākya*” (Adams, 2013: 681), Soğdcada *ş'ky* (Wilkens, 2021: 642a) biçiminde tanıklanmış olup Skt. *śākya* “Kapilavastu'daki toprak sahipleri ve Kşatriya kabilesinin adı (Budizm'in kurucusu Gautama'nın soyundan geldiği kişi)” (Monier-Williams, 1899: 1062b) sözüne dayanmaktadır ve Çin. 釋迦 *shijia* (DDB; JEBD, 1979: 267a; Hirakawa, 1997: 1177a) karşılığındadır.

(35) {kılınç}: Bu sözcük, aynı satırda yanlışlıkla iki kez yazılmıştır.

(39) nirvanlıg: EUyg. *nirvan* sözü, Soğdcada *nırβ'n* “nirvana” (Gharib, 1995: 252a, §6286), Toharcanın A diyalektinde *nervām* “nirvāṇa, yok olma” (Poucha, 1955: 155; Carling ve Pinault, 2023: 255a) ve Toharcanın B diyalektinde *nervām* “nirvana, yok olma” (Adams, 2013: 364) biçimlerinde tanıklanmış olup Skt. *nirvāṇa*'ya (Monier-Williams, 1899: 557c) dayanmaktadır.

(46) [kuv]ratmaklıg: Sözcüğün okuması ve tamamlaması kesinlik arz etmez.

(60) ... sımtag: Satır *osal* ile restore edilebilirdi ancak öncesinde herhangi bir harf kalıntısının mevcut olmaması bu kısmın tamamlanmasını güçleştirmektedir.

(72) öñ+i kırtış+ı: EUyg. bu ikileme “yüz rengiz;” (Şen, 2002: 220; Ölmez, 2017: 282) anlamındadır.

(74) sogıklık: Yapısı *sogı-k+lık* biçiminde izah edilen ve EUyg. metinlerde şimdiye değin tespit edilmemiş bu sözcük köken bilgisi sözlüklerinde Karahanlı Türkçesinden itibaren tanıklanmıştır (Clauson, 1972: 808b; Nadalyayev vd., 1969: 507b). EUyg. yazmadaki ilgili kısım kısmen hasarlı olsa da aynı satırda daha önce geçen *isig üzä buşrulu* ifadesiyle birlikte tezat oluşturması bakımından *sogıklık* okumasının ve anlamlandırmasının doğru olduğu söylenebilir.

5. Sözlük ve Dizin

A

adın “başka” a. (61); a. kişikā (63)

adırtlamak “ayırt etmek” sarıg yürünüg a. (53)

adkak “kavrama” (~ Skt. *grāha*) a. atl(ı)g (13)

adkan- “algılamak” a.-m[1]ş (09)

ag- “değişmek” öni kırtışı a.-ıp (72)

agrut- (*oku: agrıt-*) “ağrıtmak, acıtmak” a.-u (*oku: agrıtu*) (74)

agtarıl- “kıvrınmak” a.-u (76)

alku “bütün” a. nomug (55)

ançak(ı)ya “biraz, bir parça” a. üdtä (44)

anta “ondan (sonra)” a. (77)

antag “bunun gibi” a. (51), (59)

arıtı “tamamen” a. (16)

aşan- “tüketmek” a.-gıl (60), (65)

aşoka < Toh. B *aśoke* < Skt. *aśoka* “Budizm’i himaye eden bir Hint hükümdarının adı, Aśoka” a. atının kıkırmışın (77)

at “ad, isim” aşoka a.+ının kıkırmışın (77)

atl(ı)g, atl(ı)g “adlı” a. (10), (13)

avant < Soğd. *ʾnβʾnt* “sebeup, neden” a. atl(ı)g tıtag (10)

ayıg, ayıg “kötü, fena” a. kılınç (24); ädgüli a.+lı (52); on a. kılınçig (19)

ayıt- “sormak” a.-ur s(ä)n (69)

B

bag “bağ” b. bukagu “zincir” (28), (34)

bahşı, [bah]şı < Çin. 博士 *boshi* “üstat, hoca, âlim” b.+lar (02), (04); [b].+lar (02); sodrantikelig b.+lar (05); vaibažike b.+lar (07)

basa “sonra” b. (67)

ber- “vermek” munçulayu b.-ürlär (42); uthılarıg b.-däçi (41)

beşinç “beşinci” b. (42)

bil- “bilmek” b.-gäli uyur (56)

bilgä “bilge, âlim” b. biligig (55)

bilig, bilig “bilgi” b.+ig (12), (42); b.+nin (10); bilgä b.+ig (55)

bir “bir” b. (27), (31)

birök “şayet” b. (18)

bo “bu, işaret sıfatı” b. (15), (60); b.+lar (14)

bol- “olmak” b.-gu (14); b.-maz (15); b.-tılar (34)

bukagu “zincir” bag b. “zincir” (28), (34)

buşrul- “sıkıntı basmak” isig üzä b.-u (74)

b(ä)lgü “delil” savlarıg b. tutmak (50)

b(ä)lgülämäk “görünme” ädgüli ayıglı b. (52)

b(ä)lgülüg “işaretli” kurug b. (49)

b(ä)lgürt- “ortaya çıkartmak” bilgä biligig b.-üp (55)

Ç

çın < Çin. 真 *zhen* “doğru, gerçek” ç. kertü (54)

Ä

ädgü, ädgü “iyi” ä. kılınç (25); ä.+li ayıglı (52); ädgü k.+[lar] (38)

ämğäk “eziyet” ä.+kä (21)

äjilki “birinci” ä. (03)

är-, är- “yardımcı eylem, -dır; var olmak, mevcut olmak” ä.-ip (45), (46), (49), (51); ä.-müz (50), (62); ä.-sär (11), (44), (59), (62); ä.-ür (15), (51)

äsriñü “muhtelif” ä. (40)

ätöz “beden, vücut” ä.+däki tiltäki köñüldäki (17)

E

eñç “sakin” korkınçsız e. boltılar (33)

İ

içtin “içeride” i. sıñar (54)

idi “hiç” i. (63), (69)

iglig “hasta” i. kişilär (71)

[i]k[i]lläyü “ikinci kez, yeniden” [i]. yänä (01)

inçä “yani, demek ki” i. k(a)ltı (30)

inçip “bu nedenle, bununla birlikte” i. (27), (34), (51)

isig “sıcak, hararet” i. üzä buşırılı (74)

K

k(a)ltı “yani, demek ki” k. (22); inçä k. (30)

kapıg “kapı” k.+dın täzip (32)

kavril- “kurumak” k.-u (75)

k(ä)ntü “kendi” k. (14), (48)

k(ä)rgäk “gerek, -mış ile birlikte -mAlı” bolgu k. (14); küzädinü turmuş k. (17)

kertü “doğru, gerçek” çın k. (54)

kıkır- “haykırmak” aşoka atıñın k.-mıŝın (77)

kıl- “yapmak, etmek, işlemek” öz k.-mış (29), (35), (35), (63), (64)

kılınç, kılınç “amel, iş” k. (35), (63); ayıg k. (24); ädgü k. (25); ädgü k.+[lar] (38); on ayıg k.+ıg (20); osal sıntag k.+ıñın (61); öz kılınmış k.+ıñ (64); öz kılınmış k.+ta (29)

kıltur- “gerçekleştirmek” k.-mış (62)

kırtış “yüz, çehre” öñi k.+ı “yüz rengi” (72)

kim “ki” k. (62), (70)

kişi “kişi” adın k.+kä (63); iglig k.+lär (71)

kol- “dilemek, istemek” ayıg kılınç k.-guka (24); ädgü kılınç k.-guka (25)

kork- “korkmak” ölümkä k.-ıp (31); ölümkä k.-up (19)

korkınç “korku” k. (27)

korkınçığ “korkutucu” ölümtä k. yok (28)

korkınçsız “korkusuz” k. enç boltılar (33)

könül “zihin” ätözdäki tiltäki k.+däki (18)

kör- “görmek” k.-mädiñ (70); k.-ürlär (43)

kurug “kuru; boş” k. b(ä)lgülüg ärip (49)

[kuv]ratmaklıg “derlemeli” [k]. töz (46)

küçlüg “güçlü” k. (45)

küzäd- “sakinmak” yığın[u] k.-ü (25)

küzädin- “sakinmak” k.-ü (17); yığını k.-ü “dizginlemek₂” (20)

M

mäniz “beniz, yüz” yüüzi m.+i (71)

mu “soru edatı” m. (69)

munçulayu “bu şekilde” m. (41)

muntag “bunun gibi” m. (21); m. osuglug (66)

N

näñ “hiç, hiçbir şekilde” n. ymä (28)

nirvanlıg “nirvāṇalı” n. oronka (39)

nom < Soğd. *nwm* “öğreti” alku n.+ug sakingalı (56)

O

ol “o, işaret sıfatı; -dİr, kopula” o. (22); kılınç kılınç o. (63)

olar “onlar” o. (13)

olur- “oturmak” o.-u (76)

on “on” o. ayıg kılınçığ (19)

oron “yer” nirvanlıg o.+ka (39)

osal “dikkatsiz, ihmalkâr” o. sımtag “ihmalkâr₂” (61)

osuglug, [os]uglug “gibi” [o]. (35); muntag o. (21)

Ö

ök “pekiştirme edatı” ö. (65)

ölüg “ölü” ö.+lär sokuşmış (23)

ölüm “ölüm” ö.+kä korkup (19), ö.+kä korkıp (31); ö.+tä korkınçığ yok (27)

öñ, ö[ñ] “renk” ö. (52); ö.+i kırtışı (72); ö.+üg (09)

öñi “benzersiz” tört ö. bahşılar (02)

ötrü “sonra” ö. (57)

öz, öz, öz “kendi” ö. (29), (35), (62), (64), (73); ö.+ün (65)

S

- sakın-** “düşünmek” alku nomug s.-galı (56)
sarıg “sarı” s.+ıg (53)
sav “söz” s.+larıg (50)
särilmäksiz “durmadan, durmaksızın” s. (44)
sı- “ihlal etmek” s.-yur (03), (06), (08); s.-[yur] (04)
sımtag, sımtag “dikkatsiz, ihmalkâr” s. (60); osal s. “ihmalkâr” (61)
sın “beden, vücut” s.+ın sünökin (72)
sınar “taraf” içtin s. (54)
sızlaṭ- “sızlatmak” sının sünökin s.-ıp (73)
söki “önceki” s. (06)
sodrantikelıg “Sautrāntika ekolünden olan” s. bahşılar (05)
sogıklık “soğukluk” s. üzä kavrılı (74)
sokuş- “rastlamak” ämgäkkä s.-gay (22); ölüglär s.-mış (23)
sünök “kemik” sının s.+ın sızlaṭıp (73)
s(ä)n “sen” s. (60)

Ş

- şakilıg** “śākya boyuna ait” ş.+lar ölümkä korkıp (30)

T

- taışen** < Çin. 大乘 *dasheng* “büyük araç” (~ Skt. *mahāyāna*) t. (01)
taplag, [tapla]g, [tapla]g, [tap]lag “görüş” t.+ın sı[yur] (04); [t].+ın sıyur (03), (06); [t].+[ın] sıyur (08)
taşgaru “dışarı” t. üntilär (32)
täg, täg “gibi” t. (14), (23), (43)
täg[in]- “ulaşmak” ädgü kılınç kolguka t.-[mış] (25)
t(ä)ñri “tanrı” t. yalavaçın (67)
täz- “kaçmak” kapıgdın t.-ip (32)
te-, te- “demek, söylemek” t.-p (41), (58), (66); t.-yür (66)
tet- “adlandırılmak” t.-ir (41)
tıdıgsız “engelsiz” t. y(a)rl(ı)glıg yok (29)
tıltag “sebepe, neden” t. (10), (12); üç t.+lar (11)
til “dil” t.+täki (18)
törlüg “türlü” tört t. (15)
törö “yasa” t. (70)
tört “dört” t. öñi bahşılar (02); t. törlüg (15)
töz “esas, öz” [kuv]ratmaklıg t. (46)

tugur- “meydana getirmek” biligig t.-guka (12)

tur- “durmak” küzädinü t.-miş k(ä)rgäk (17); yıgınu küzädinü t.-masar (20)

tutmak “tutma” b(ä)lgü t. (50)

tüp “esas, öz” t.+in (75)

tüş “mükâfat” t. utlılarıg berdäçi (40); t.+in aşangıl (60), t.+in özün ök aşangıl (65)

U

u- “muktedir olmak” bilgäli u.-yur (56)

ulatu “ve; müteakiben” u. (17), (40)

ulug “ulu, büyük” u. (11)

utlı “mükâfat” түş u.+larıg “mükâfatı” (41)

Ü

üç “üç” ü. tıtaglar (11)

üçünç “üçüncü” ü. (06)

üd “zaman” ü.+tä särilmäksiz yenig (44)

ün- “çıkma” taşgaru ü.-tilär (33)

ün[süzin] “sessizce” ü. (16)

üzä “ile” ü. (54), (70), (74), (75)

V

vaibazıke < Toh. B *vaibhāṣika* < Skt. *vaibhāṣika* “Vaibhāṣika ekolüne mensup” v. bahşılar (07)

Y

yalavaç “elçi” t(ä)ñri y.+ın (67)

yañı “yeni” y. (08)

y(a)rl(ı)glıg “emirli” tıdıgsız y. yok (29)

[y(a)rl(l)ka- “emretmek, buyurmak” [y].-yur (59)

yänä, yänä “yine, tekrar, yeniden” y. (01), (19), (51)

yel “rüzgâr” y. (43), (43)

yenig “hafif” y. ärip (45)

yerçilämäk “rehberlik etme” nirvanlıg oronka y.+dä (40)

yıgın- “(kendini) dizginlemek” y.-[u] küzädü (24); y.-u küzädinü (20)

ymä “dahi, da, de” y. (13), (18), (27), (28), (34), (43)

yok “yok, mevcut değil” y. (28), (30), (64)

yürün “beyaz, ak” y.+üg (53)

yüz “yüz” y.+ti mänizi (71)

yüzägü “uzuv” öz y.+sin (73)

6. Sonuç

Bugün Berlin Turfan Koleksiyonu'nda korunan, Budizm'deki bilinç ve ölüm düşüncesi başta olmak üzere muhtelif konular hakkında olan şimdiye değin neşredilmemiş dört Eski Uygurca fragmanın neşriyle bu çalışmadan elde edilen sonuçlar şöyle özetlenebilir: (1) Çalışmada yer alan U 734 (T II S 21a), U 1940 (T III M 163 m), U 1941 (T III M 168g) ve U 1947 (T III M 227) arşiv numaralı dört Eski Uygurca yazma parçasının toplam satır hacmi 77'dir. Fakat yazma parçalarının bütünü göz önünde bulundurulduğunda 5 satırın bütünüyle hasarlı olduğu görülmektedir. (2) Çalışmanın söz varlığında 160 madde başı tespit edilmiştir. Bu madde başlarından 126'sını (% 78,75) isim kök ve gövdesi oluştururken 34'ünü (% 21,25) fiil kök ve gövdesi oluşturmaktadır. (3) Çalışmanın söz varlığı içerisinde 7 (% 4,37) sözcüğün Toharca kanalıyla Sanskritçe, Soğdca ve Çince gibi dillerden alıntı olduğu belirlenmiştir. Bütün bu alıntı sözcükler dinî mahiyetteki terimleri oluşturur. (4) Türkçe yapım eki alan *sodrantikelig* ve *şakilig* sözcüklerinin de yine Sanskritçe kökene sahip olduğu belirtilmelidir. (5) Eski Uygurca metinlerde daha evvel tanımlanmamış olduğu tespit edilen *sogıklık* sözcüğünün de burada neşredilen bir yazma parçasında belgelenmiş olması önem arz etmektedir.

İşaretler ve Kısaltmalar

(P)	Pothī deliği
§	Madde başı
... ..	Metindeki hasarlı kısımlara işaret eder.
... ²	İkilemelere işaret eder.
Çin.	Çince
EUyg.	Eski Uygurca
krş.	Karşılaştırınız
Skt.	Sanskritçe
Soğd.	Soğdca
Toh. A	Toharcanın A diyalekti
Toh. B	Toharcanın B diyalekti

Finansman/ Grant Support

Bu yazı, TÜBA-GEBİP programı çerçevesinde desteklenmiştir.

The Turkish Academy of Sciences-Outstanding Young Scientist Program (TÜBA-GEBİP) funded this paper.

Çıkar Çatışması/ Conflict of Interest

Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.

The authors have no conflict of interest to declare.

Açık Erişim Lisansı/ Open Access License

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC).

Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır.

Kaynaklar

- Adams, D. Q. (2013), *A Dictionary of Tocharian B: Revised and Greatly Enlarged Vol. 1-2*, New Haven: Rodopi.
- Carling, G. ve Pinault G.-J. (2023), *Dictionary and thesaurus of Tocharian A*, Wiesbaden: Harrassowitz.
- Clauson: G. (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford: Oxford at the Clarendon.
- Edgerton, F. (1953), *Buddhist Hybrid Sanskrit Grammar and Dictionary Vol. II: Dictionary*, New Haven: Yale University Press.
- Geng, S., Klimkeit H.-J. ve Laut J. P. (1993), Nachtrag zum 'Erlangen der unvergleichlichen Buddhawürde', *Altorientalische Forschungen*, 20, s.369-390.
- Gharib, B. (1995), *Sogdian Dictionary: Sogdian-Persian-English*, Tehran: Farhangian.

- Giles, H. A. (1912), *A Chinese-English Dictionary Part I-II*, Shanghai: Kelly and Walsh.
- Hirakawa, A. (1997), *A Buddhist Chinese-Sanskrit Dictionary*, Tōkyō: Reiyukai.
- JEBD = *Japanese-English Buddhist Dictionary* (1979), Tōkyō: Daitō Shuppansha.
- Jiang, T. (2006), *Contexts and Dialogue: Yogācāra Buddhism and Modern Psychology on the Subliminal Mind*, Honolulu: University of Hawai'i Press.
- Karaman, A. (2022), *Eski Türkçede İkillemeler*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Monier-Williams, M. (1899), *A Sanskrit-English Dictionary*, Oxford: Oxford University Press.
- Nadalyayev, V. M., Nasilov D. M., Tenişev E. R. ve Şçerbak A. M. (1969), *Drevnetyurkskiy Slovar'*, Leningrad: Izdat. Nauka, Leningradskoe Otd.
- Ölmez, M. (2017), Eski Uygurca İkillemeler Üzerine, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 65(2), s.243-311.
- Poucha, P. (1955), *Institutiones Linguae Tocharicae Pars I: Thesaurus Linguae Tocharicae Dialecti A*, Praha: Státní Pedagogické Nakladatelství.
- Röhrborn, K. (1977-1998), *Uigurisches Wörterbuch: Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien Lieferung 1-6: a-ärñäk*, Wiesbaden: Steiner.
- Röhrborn, K. (2010), *Uigurisches Wörterbuch: Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien Neubearbeitung. I. Verben. Band 1: ab- - äzüglä-*, Stuttgart: Steiner.
- Röhrborn, K. (2015), *Uigurisches Wörterbuch: Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien. II. Nomina - Pronomina - Partikeln. Band 1: a-asvık*, Stuttgart: Steiner.
- Röhrborn, K. (2017), *Uigurisches Wörterbuch: Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien. II. Nomina - Pronomina - Partikeln. Band 2: aš-äzüük*, Stuttgart: Steiner.
- Şen, S. (2002), *Eski Uygur Türkçesinde İkillemeler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, T.C. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Setta, S. M. (2013), Determining Death: Perspectives from World Religions, (Ed. L. Steffen ve N. Hinerman), *Death, Dying, Culture: An Interdisciplinary Interrogation*, s.117-124, Oxford: Inter-Disciplinary Press.
- Shōgaito, M. (2008), *Uigurubun abidarumaronsō-no bunkengakutekikenkyū* [Uighur Abhidharma Texts: A Philological Study], Kyōto: Nakanishi Publishing.
- Shōgaito, M. (2014), *The Uighur Abhidharmakośabhāṣya Preserved at the Museum of Ethnography in Stockholm*, Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Siderits, M., Keng C. ve Spackman J. (2020), Introduction, (Ed.: M. Siderits, C. Keng ve J. Sparkman), *Buddhist Philosophy of Consciousness*, s.1-23, Leiden: Brill.
- Soothill, W. E. ve Hodous L. (1937), *A Dictionary of Chinese Buddhist Terms: with Sanskrit and English Equivalents and a Sanskrit-Pali Index*, London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co.
- Steffen, L. (2013), On Kevorkian, Vivisection and Beneficent Execution, (Ed. L. Steffen ve N. Hinerman), *Death, Dying, Culture: An Interdisciplinary Interrogation*, s.107-115, Oxford: Inter-Disciplinary Press.
- Tokyürek, H. (2019), *Eski Uygur Türkçesinde Budizm ve Maniheizm Terimleri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Wilkens, J. (2007), *Das Buch von der Sündentilgung. Edition des alttürkisch-buddhistischen Kṣānti Kīlguluk Nom Bitig. Teil 1. [Vorwort, Einleitung, Edition]. Teil 2. [Glossar, Transliterationen, Tafeln]*, Turnhout: Brepols.
- Wilkens, J. (2016), *Buddhistische Erzählungen aus dem alten Zentralasien. Edition der altuigurischen Daśakarmapathāvadānamālā. Teil 1. [Vorwort, Einleitung, Siglen der Handschrift und Konkordanzen, Edition]. Teil 2. [Edition, Faksimiles] Teil 3. [Glossar, Transliterationen, Abkürzungen, Literaturverzeichnis]*, Turnhout: Brepols.

Wilkens, J. (2021), *Handwörterbuch des Altuigurischen: Altuigurisch – Deutsch – Türkisch / Eski Uygurcanın El Sözlüğü: Eski Uygurca – Almanca – Türkçe*. Göttingen: Universitätsverlag Göttingen.

Elektronik Kaynaklar

DDB = Digital Dictionary of Buddhism, www.buddhism-dict.net (Erişim tarihi: 13.03.2025).

URL-1: Qalamos: Connecting Manuscript Traditions, Katalogisierung der Orientalischen Handschriften in Deutschland, https://www.qalamos.net/receive/DE2458Book_manuscript_00026701, (Erişim Tarihi: 13.03.2025).

URL-2: Qalamos: Connecting Manuscript Traditions, Katalogisierung der Orientalischen Handschriften in Deutschland, https://www.qalamos.net/receive/DE2458Book_manuscript_00028046, (Erişim Tarihi: 13.03.2025).

URL-3: Qalamos: Connecting Manuscript Traditions, Katalogisierung der Orientalischen Handschriften in Deutschland, https://www.qalamos.net/receive/DE2458Book_manuscript_00028047, (Erişim Tarihi: 13.03.2025).

URL-4: Qalamos: Connecting Manuscript Traditions, Katalogisierung der Orientalischen Handschriften in Deutschland, https://www.qalamos.net/receive/DE2458Book_manuscript_00028054, (Erişim Tarihi: 13.03.2025).